

Innehåll

Förord	7
DEL 1. Från Big bang till marknaden	15
1. Livet, människan och språket	23
2. Människan skapar kulturen	53
3. Människan skapar Gud	81
4. Vetenskapen och världshandelns tidevarv	111
5. Marknaden tar över	149
DEL 2. De stora tankeperspektiven	174
6. Religionen	183
7. Vetenskapen	207
8. Postmodernismen	233
9. Marknaden	261
DEL 3. Efter Gud, Vetenskapen och Marknaden	286
10. Fem fundamentala nya insikter	293
11. En alltmer komplex värld	327
12. Vårt växande medvetande	365
13. Det komplexa tankeperspektivet	401
DEL 4. Världen vi skapar	428
14. Den sociala konstruktionen av verkligheten	437
15. Marknaden som social konstruktion	465
16. Mot ett mer medvetet samhälle	489
17. Mot ett nytt metanarrativ	517
Noter	539
Litteratur	557
Register	567

Förord

VI BEFINNER OSS idag, som samhälle och som mänsklighet, i ett märkligt tillstånd av tilltagande kulturell vilsenhet, i en tidsepok som saknar tydliga berättelser om världen, historien och verkligheten. Migration, globalisering och teknologisk utveckling förändrar ramarna för nationalstaten och vad det betyder att känna sig som ett folk, att vara svenskar, européer, amerikaner eller andra. Vi saknar riktmärken och riktning. Vi vet, som samhälle, inte ens vilken karta vi rör oss på.

I denna bok vill jag röra mig från mina akademiska och yrkesmässiga hemtrakter i fysiken och finansbranschen mot ett bredare grepp om världen – via historia och ekonomi till sociologi, utvecklingspsykologi, religionsvetenskap och filosofi. Jag anser att det dessvärre är alltför sällan som förnuftiga helhetsgrepp kring vår samtid hörs i debatten – eller ens att människor gör seriösa försök till att skapa sådana.

Samtidigt inser allt fler att vi inte kan fortsätta som vi gör idag. Vi förstör vår miljö, stress och depressioner blir allt vanligare, och även om vi blir rikare ökar ojämlikheten både lokalt och globalt. Ett slags kollektiv förvirring gör att vi famlar efter någon form av trygghet som tar sig uttryck som Storbritanniens beslut i folkomröstning 2016 att lämna EU (Brexit) eller valet av Donald Trump till president i USA samma år. Även om vi vet att denna trygghet är en chimär. Den enda meningsful-

la berättelsen vi har kvar är den om utbud och efterfrågan på en marknad. Vi lever i ett värdevakuum, ser inte längre sammanhang och mening i tillvaron, utan flyr till eller blir instängda i den privata världens illusion om lycka.

Lika lång som listan över vetenskapliga och teknologiska framsteg, och våra framsteg när det gäller jämställdhet och mänskliga rättigheter, är listan över problemen i världen. Eländet är alltid närvarande. Ingen kan leva med ett ständigt medvetande om alla problem. Ett sådant liv leder garanterat till depression eller åtminstone uppgivenhet. De flesta av oss lyckas på något sätt ignorera dem. Vi håller det dåliga samvetet borta genom att helt enkelt inte tänka för mycket på allt lidande i världen. Men för att vi ska kunna börja prata om en ny värld, en ny kultur, tror jag att vi måste påminna oss om vad som är bra och mindre bra i den gamla världen, och den fantastiska resa som ledde oss hit där vi är idag.

Vi människor har växt över alla breddar. Vi har tagit makten över naturen och den mänskliga världen, och har gjort storverk, men vi har slarvat bort en massa på vägen. I väst ser vi hur människor tappar framtidstron. Många går runt med själsliga skyggglappar och gör allt för att inte tvingas påminnas om läget i världen. Varken människan, miljön eller marknaden tycks trivas på riktigt, och som pappa vet jag faktiskt inte vad jag ska svara mina barn när de undrar hur framtiden kommer att se ut. Kommer de verkligen att kunna leva samma bekväma och rika liv som vi har levt de senaste decennierna?

Om vi väljer rätt i vår generation borde de kunna göra det. Men gör vi det? Ser vi den stora bilden och fattar kloka beslut? Långsiktiga beslut? Antagligen inte. Eller hur? Föregående generationers misstag kommer att kosta nästkommande. Frågan är hur mycket. Frågan är om vi kan vända utvecklingen?

I Sverige har vi blivit allt mindre religiösa. Utifrån sett kanske vi till och med ska säga att vi är religiöst, filosofiskt och existentiellt rotlösa. Samtidigt finns det ett skriande behov av högre värden, tydliga prin-

ciper. Utan en levande existentiell diskussion får primitiva idésystem som fascism och rasism en ny chans. Vi söker enkla förklaringar i stället för att ställa komplexa frågor. I många delar av världen ökar det religiösa intresset. Kristen fundamentalism breder ut sig i USA och högernationella i Europa ser Rysslands president Vladimir Putin som frälsare gentemot ett hot från islam. De muslimska delarna av världen är skådeplatsen för ett religiöst nyvaknande som inte är helt olikt det i USA och Europa: en fundamentalistisk, xenofobisk och totalitär religionsyn som ofta har politiska ambitioner. Vi ser hur religionen inspirerar till våldshandlingar, terror och förtryck, inte minst mot kvinnor och sexuella minoriteter. Samtidigt förs ett lågskaligt krig mot samhället, oftast av unga arga män som av olika skäl ser sig som förfördelade. Deras samhällshat urartar i massmord, i attacker mot skolor eller andra platser där många människor samlas och i föreställningen om att ett totalitärt kalifat är bättre än en fri och öppen demokrati.

Vår gemensamma samhällskultur sviker oss. Vårt samhälle kan inte förklara varför vi ska slita så hårt och inte få ut särskilt mycket av livet. Vi kämpar inte längre för att uppnå en plats i himmelriket, vi ingår inte i en övergripande metafysisk plan, utan är bara utbytbara spelare på en abstrakt marknad. Utan en gemensam kulturell ram för våra liv leder vårt individuella sökande efter mening oss fel på många olika sätt. När det inte längre finns några tydliga, gemensamma värdesystem och när marknaden och den liberala demokratin inte längre levererar den grundtrygghet vi alla söker, då blir regressiva idéer, som tidigare hållits i schack, plötsligt lockande för många. Tydlighet och trygghetsskapande berättelser blir viktigare än själva innehållet i dem. När människor känner sig rädda och marginaliserade blir enkla svar på komplexa problem ofta attraktiva för våra känslodrivna stenåldershjärnor. När varken den politiska eliten, våra vetenskapliga institutioner eller marknaden kan svara på de komplexa utmaningar vi står inför, då har vi som samhälle ett stort problem.

*

Finns det då några alternativ till religionens eller fascismens enkla svar?

Det vill jag bestämt mena att det gör. Och det är detta denna bok handlar om. Trots den dystra inledningen tror jag på våra möjligheter och människans kapacitet. Vi lever i en brytningstid. En tid mellan gamla och nya kartor och paradig. Vi inser att våra existerande kartor och berättelser inte hjälper oss längre, men vi har inte hittat nya. Vi har tagit oss ut ur mörka tider förut. Vi kan återigen ta kontroll över historien. Det handlar om att skapa kartor och berättelser som fungerar idag i vår alltmer komplexa verklighet. Vi behöver en djupare förståelse av vår värld, vilket jag vill försöka ge läsaren i denna bok.

Detta är en ganska svår bok. Inte så att den innehåller en massa komplicerade ord eller ett komplext akademiskt språk, även om detta till viss del är oundvikligt. Det som gör denna bok svår är de abstrakta frågeställningarna och de många olika akademiska områden den hämtar inspiration från. Boken handlar om våra sätt att tänka om, och försöka skapa mening i, vår värld. Varje försök att betrakta våra egna tankars upptrampade stigar och strukturer är en utmaning för vårt tänkande. Hur kan vi över huvud taget ens försöka se de mönster vi använder för att se världen? Kan mönstren se sig själva? Det är ju dessa mönster som utgör vårt medvetande.

*

Titeln *Världen vi skapar* kan ses i två betydelser. Den första betydelsen är insikten att världen som vi upplever och tolkar den alltid är en skapelse av våra medvetanden. Världen som vi uppfattar den skapas i varje stund – på väldigt olika sätt – av våra *individuella* medvetanden. Och denna uppfattning är under ständig utveckling. Den andra betydelsen är insikten att stora delar av vår värld – där ute – (som vi alltså uppfattar på många olika individuella sätt) är skapad av en gemensam, *kollektiv* mänsklig process: den sociala konstruktionen av verkligheten.

Mänskligheten har genom historien haft fundamentalt olika sätt att